

MILAN ŠPIČÁK

VEDOUcí ÚLOHA OKRESNÍ ORGANIZACE STRANY V BOJI ZA KOLEKTIVIZACI VESNICE V OKRESE HODONÍN (1949—1953)

Dvacet obcí, které na počátku padesátých let tvořily okres Hodonín,¹ patří odjakživa mezi vysloveně produkční zemědělské obce Moravského Slovácka. Jméno nejedné z nich je v obecném povědomí spjato s představou bohaté obce v tomto požehnaném vinorodém, ovocnářském a zemědělském kraji.

Nový vítr, jenž zavanul na naší vesnici po historickém IX. sjezdu strany v r. 1949, začal čerit i hladinu života slovácké vesnice na Hodonínsku. Orientace na socialistické přeměny společnosti — a v tom počtu i vesnice — pronikala postupně i do tohoto kraje. Okres Hodonín patřil administrativně do tehdejšího Gottwaldovského kraje. Směrnice Krajského výboru KSČ v Gottwaldově z jara 1949 na započetí kolektivizace vesnice ovlivnila brzy i Hodonínsko. V této studii chceme rekonstruovat počáteční kroky historické cesty vesnice v tomto okrese od kapitalistické roztržité zemědělské malovýroby k socialistické zemědělské velkovýrobě.

Načrtneme nejdříve alespoň stručně obraz vesnice, jak se v okrese vyvinul po předchozím stoletém kapitalistickém vývoji na konci čtyřicátých let:

V roce 1949 žilo v okrese 43 633 obyvatel, z nichž stále činných v zemědělství bylo necelých deset procent — 4194. Rozloha zemědělské půdy v okrese činila 29 517,70 ha.² Tato rozloha půdy byla rozmístěna v 7770 zemědělských závodech, avšak velice nerovnoměrně:

¹ Máme na mysli okres Hodonín, jak byl vytvořen na základě správní reorganizace ČSR k 1. 1. 1949. Okres tvořily tyto obce: Hodonín, Čejč, Čejkovice, Dolní Bojanovice, Dubňany, Hovorany, Josefov, Karlín, Lužice, Mikulčice, Mutěnice, Nový Poddvorov, Petrov, Prušánky, Ratíškovice, Rohatec, Starý Poddvorov, Sodoměřice, Terezín, Těšice.

² Státní ústřední archiv Praha, fond Ministerstvo zemědělství, VIII — kartotéky a evidence JZD 1949—1951, krabice 49, inv. č. 430.

Velikostní skupina	Rozloha zem. půdy	Počet zem. závodů
do 0,5 ha	584,96 ha	1942
0,51—1,00 ha	1164,99 ha	1497
1,01—2,00 ha	2031,96 ha	1376
2,01—5,00 ha	7066,66 ha	2113
5,01—10,00 ha	4444,24 ha	652
10,01—20,00 ha	1925,31 ha	152
20,01—50 ha	322,14 ha	12
50 ha a více	11977,10 ha	21 ³

Ukazuje se, že 6928 zemědělských závodů o rozloze do 5 ha, tzn. závody drobných rolníků, vlastnilo 10 848,57 ha zemědělské půdy, která je nemohla uživit, zatímco 33 největších zemědělských závodů ve velikostní skupině od 20 ha, tzn. ve skupině vesnických boháčů a statkářů, vlastnilo 12 099,24 ha, tedy více, než oněch téměř sedm tisíc drobných zemědělců. Přitom 21 statkářů s rozlohou zemědělské půdy nad 50 ha, vlastnilo 11 977,10 ha půdy a byly mezi nimi i statky jako např. v Čejči o rozloze 807,41 ha, nebo v Ratiškovcích o rozloze 566,02 ha a řada dalších.⁴ Jako v ostatních oblastech kraje, tak i v okrese Hodonín je charakteristická vysoká rozdrobenost půdy na malé až trpasličí parcely — důsledek drobení půdy mezi dědici.

Pokud jde o strojní a potažní vybavenost zemědělství v okrese na počátku r. 1949, pak lze uvést, že v okrese byly převážně pouze lehčí zemědělské stroje — 191 žacích strojů obilních, 399 žacích strojů travních, 44 samovazačů. Z těžších zemědělských strojů bylo v okrese poměrně velké množství mlátiček — 354 kusů. V okrese byly zemědělství k dispozici sice pouze 3 nákladní automobily, avšak 23 traktorů.⁵ Touto strojní vybaveností patřil okres Hodonín k průměrným okresům Gottwaldovského kraje. Hlavní potažní sílu v zemědělství představovaly stále ještě koně, kterých bylo v okrese 1868.

V okrese bylo na počátku r. 1949 celkem 9072 kusů skotu, 4631 krav a 18 865 prasat.⁶ Pro rostlinnou produkci bylo typické, že vedle obilí, řepy a brambor se v okrese hojně pěstovala zelenina a ovoce a na téměř 500 ha víno.

³ Tamtéž. Pro úplnost nutno uvést, že statistický přehled ONV Hodonín, uložený v Okresním archívu v Hodoníně pod m. č. 291 uvádí rozdílné údaje. Podle tohoto pramene bylo v okrese Hodonín 6780 zemědělských závodů s výměrou 18 169,11 ha zemědělské půdy, z toho 15 100,58 ha orné půdy a 486,40 ha vinic.

⁴ SÚA Praha, citovaný pramen.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

Politické poměry v okrese lze charakterizovat např. volebními výsledky, jichž bylo v okrese dosaženo ve volbách do Národního shromáždění v r. 1946: na prvním místě se v okrese umístila kandidátka Čs. strany lidové, jež získala 36,80 % odevzdaných hlasů, těsně sledována kandidátkou KSČ s 32,44 % hlasů, zatímco Čs. strana národně-socialistická na třetím místě získala 18,78 % před poslední kandidátkou Čs. sociální demokracie s 11,95 % získaných hlasů.⁷ Tyto výsledky voleb vcelku odpovídaly výsledkům ve volebním kraji Zlín, kam okres Hodonín patřil.⁸ Lze z nich vyvodit závěr o poměrně silných pozicích dvou antagonistických politických stran předúnorové Národní fronty, reprezentujících v okrese zaostalé vesnické vrstvy pod silným vlivem politického klerikalismu na jedné straně a pokrokové síly dělnictva a inteligence na straně druhé. Pounorové změny v naší společnosti se odrazily i v politickém složení okresu: pro jednotnou kandidátku Národní fronty bylo ve volbách do Nár. shromáždění v r. 1948 odevzdáno 89 % hlasů, zatímco bílé lístky odevzdalo 11 % voličů. Byly však obce (celkem 17), v nichž počet odevzdaných bílých lístků přesáhl 20 %.⁹

Za takovéto ekonomicko politické situace v okrese přistoupila okresní stranická organizace spolu s národními výbory k realizaci linie IV. sjezdu strany na započetí socialistických přeměn vesnice.

Na pokyn krajského výboru KSČ v Gottwaldově byla v dubnu 1949 započata poměrně široká kampaň uvnitř okresní organizace strany s cílem seznámit nejdříve funkcionáře a potom členstvo strany s problematikou a úkoly jednotných zemědělských družstev, neboť združstevňování zemědělské soukromé malovýroby měla být dle dispozic vedení strany hlavní forma socializace vesnice. V kampani se však brzy ukázalo, že myšlenka JZD není správně chápána — mezi vesnickými komunisty bylo nejednou slyšet argumentaci a dotazy, které proti JZD šířila reakce. Ani samotné výbory vesnických organizací strany nebyly dostatečně přesvědčeny o správnosti a nutnosti zakládání JZD. Za této situace okresní výbor KSČ rozhodl, aby se zatím nekonaly veřejné schůze na vesnicích k této otázce. Bylo rozhodnuto zaměřit se na jednu až dvě obce a tam provést takovou soustavnou politickou přípravu, která by vyústila v založení přípravného výboru JZD a následně založené JZD pak použít jako příklad pro názorné přesvědčování zemědělců v ostatních obcích okresu.

⁷ ROVNOST, 27. 5. 1946.

⁸ Ve volebním kraji Zlín byly dosaženy v r. 1946 tyto volební výsledky:

1. ČSL 36,48 % hlasů
2. KSČ 31,00 % hlasů
3. NS 18,22 % hlasů
4. SD 14,28 % hlasů

Tamtéž.

⁹ ROVNOST, 2. 6. 1948.

V okrese Hodonín bylo odevzdáno

20—30 %	bílých lístků v 17
30—40 %	bílých lístků v 8
40—50 %	bílých lístků v 1
50—60 %	bílých lístků v 1

obcích

To se skutečně také stalo, a tak 16. června 1949 bylo přikročeno k založení přípravného výboru JZD (PV JZD) v Prušánkách.

V této obci byla výměra zemědělské půdy o rozloze 1310,60 ha, která byla roztržštěna do více než 6000 parcel! V obci bylo 539 zemědělských závodů. Do PV JZD vstoupilo 24 zemědělců — členů strany. Po druhé vlně náboru se počet členů PV JZD zdvojnásobil, a tak bylo možno 15. září 1949 založit první JZD v okrese Hodonín. Pod předsednictvím rolníka Františka Rampáčka vytvořilo PV JZD celkem 9 rolníků a 1 zedník. To bylo dobré, neboť přítomnost 9 rolníků v JZD brala výt z plachet reakci, která v řadě obcí v kraji, kde v PV JZD byli často jiní, než výkonní rolníci, šířila pomluvy, že to není věc zemědělců. Výbor JZD Prušánky pak ihned přistoupil k vypracování plánu podzimních prací. Tento plán nebyl ještě ideální, vždyť se do něj ještě nezapojili všichni členové JZD, ale pouze rolníci — komunisté. Práce měla ještě charakter sousedské výpomoci, ale první kroky k socialistické přestavbě vesnice byly již v Prušánkách učiněny. JZD ještě na podzim 1949 uzavřelo socialistickou smlouvu, ve které se zavázalo postavit do konce r. 1949 2 drůbežárny pro 500 kusů slepic, kolnu na hospodářské stroje a družstevní prádelnu. Pro stávající počet členů družstva se tyto úkoly zdály nesplnitelné. Avšak masovou politickou prací a přesvědčováním o reálnosti tohoto plánu bylo dosaženo, že byli zaktivizováni nejen členové družstva, ale stavby se staly záležitostí téměř celé obce. Bylo možno využít STS a za úzké spolupráce JZD s vesnickou organizací strany mohlo JZD již 15. prosince 1949 ohlásit ministerstvu zemědělství, že stavby jsou zhruba postaveny a jsou pod střechou! Této dobré zkušenosti pak bylo využito k další přesvědčovací akci, a to se projevilo v nárůstu členské základny: v dubnu 1950 mělo již JZD Prušánky 146 členů, obhospodařujících 305 ha půdy. Ta však nemohla být pro velkou roztržštěnost po celém katastru obce společně obdělávána, a proto ji družstevníci obdělávali svépomocí.

První dosažené výsledky v budování JZD v Prušánkách ukázaly, že zde byly hned z počátku vytvořeny dobré předpoklady pro vybudování vzorného JZD. Bylo to umožněno jak dobrou politickou prací vesnické organizace strany, tak i tím, že mezi členy JZD bylo několik schopných funkcionářů, kteří se za pomoci stranické organizace brzy stali páteří nového družstva.

Druhá obec v okrese, v níž bylo nejdříve založeno JZD, byly Dubňany. Zde rolník Petr Řihák spolu s dalšími 5 zemědělci, dvěma ženami v domácnosti a dvěma dělníky založil PV JZD 30. července 1949. Vlastní JZD bylo založeno a schváleno 15. října téhož roku. Mělo 124 členů vesměs z řad kovozezemělců. Práce JZD se zde rozbíhala ovšem mnohem obtížněji, než v Prušánkách. PV JZD se mohl jen málo opřít o pomoc vesnické organizace strany: ta byla složena převážně z dělníků a neměla z počátku potřebný vztah k problematice JZD. To se projevilo v její malé pomoci úsilí PV JZD o rozšíření členské základny. Ani podpora ze strany okresního výboru strany nebyla ještě na potřebné výši.

Dalšímu rozvoji družstevního hnutí v okrese Hodonín pomohl v nemalé míře výkup strojů, provedený v únoru a březnu 1950. Smyslem výkupu bylo zbavit vesnického boháče větší zemědělské techniky, kterou používal k vykořisťování drobných rolníků. Výkup byl předem politicky připraven

vesnickými organizacemi strany a proběhl celkem hladce. Bylo vykoupeno celkem 115 strojů, z nichž bylo 98 přiděleno JZD a 17 do STS.¹⁰ Vykoupené stroje vytvářely mj. základnu pro vznik dalších PV JZD v okrese. Proces vzniku dalších PV JZD a JZD se začal rozbíhat. K 31. březnu 1951 byla již v okrese Hodonín 2 JZD, 1 PV JZD v Josefově a 5 dalších ustavených PV JZD v Mikulčicích, Čejči, Rohatci, Hovoranech a v Mutěnicích.

Jako i v jiných místech, tak i v hodonínském okrese se stala kolektivizace vesnice věcí dělnické třídy. OV KSČ zorganizoval a aktivizoval patronátní činnost větších průmyslových závodů nad vznikajícími družstvy a ta se pak poměrně dobře rozvíjela. Tak např. si dobře počínali patroni ze závodu TATRA nad Prušánkami, Slovácké strojírny v patronátu nad Starým Poddvorovem, JMC nad Petrovem, tabákové továrny nad Rohatcem aj.

Dík této pomoci, ale zejména soustavné pozornosti a podpory ze strany Okresního výboru KSČ v okrese, vznikala a rozvíjela se v průběhu roku 1950/51 další JZD. Konkrétně o tom podává údaje tabulka v příloze. Postupovaly také práce na adaptacích společných stájí, jež umožňovaly postupně společné ustájení dobytka. Koncem března 1950 již bylo společně ustájeno v Prušánkách 95 kusů hovězího dobytka, v Josefově 38, v Hodoníně 53 a v Čejči 17 kusů.¹¹ Adaptace byla již provedena také v Lužici, Čejkovicích, Mikulčicích, Hovoranech, Petrově a v Mutěnicích, dobytek zde však do jara 1951 ještě ustájen nebyl. JZD přistupovala již také k vypracování celoročních výrobních plánů. Takové plány byly koncem r. 1950 již vypracovány v JZD Prušánky, Rohatec, Mutěnice, Mikulčice, Josefov, Dubňany, Čejkovice, Lužice a Hodonín.

Socializaci vesnice napomáhala STS, založená 7. února 1949 v Prušánkách. Ta se ovšem teprve prokousávala prvními obtížemi. Začínala opravdu více než skromně: dva zaměstnanci měli k dispozici jeden traktor! Ale již přede žněmi měla 10 traktorů, 7 samovazů a 1 mlátičku a po žních dostává STS další strojní vybavení, včetně 6 pluhů.¹² V následujících letech se strojní park dále rozšiřoval a s tím rostly i výkony polních prací.¹³

Protože STS poskytovala mechanizační pomoc nejen STS, ale i soukromým rolníkům, vynaňovala se z vlivu velkých sedláků, kteří do té doby zneužívali svých strojů a potahů k vykořisťování drobného a středního rolníka. Práce STS však nebyla bez problémů a bez chyb. Ukazovalo se např., že umístění STS v Prušánkách nebylo to nejlepší řešení — budovy nevyhovovaly a nedobrý vliv na pracovní morálku osazenstva STS mělo i vinařské prostředí. A tak ne vždy kvalitní práce STS někdy spíše uškodila, než pomohla...

Výhody zemědělské socialistické velkovýroby vhodně demonstrovala velkovýkrma prasat, kterou v Jaroňovicích u Dubňan od podzimu 1949

¹⁰ Zpráva VI. okresní konference KSČ v Hodoníně 7. a 8. dubna 1951. Archív Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ Praha, fond 19/1-sign. 1506.

¹¹ Tamtéž.

¹² Zpráva V. okresní konference KSČ v Hodoníně 15. a 16. dubna 1950 — Archív Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ Praha, fond 19/1-sing. 855.

budovaly státní statky. Krajský výbor KSČ spolu s OV KSČ učinily stavbu velkovýkrmny záležitostí celé krajské stranické organizace a tak 5 pavilónů o úhrnné kapacitě 5000 kusů vepřového dobytka bylo stavěno brigádnickou formou. Denně se na stavbě vystřídal kolem stovky brigádníků a stavba byla hotova za 181 dní. V okrese Hodonín tak vzniklo zemědělské zařízení, které názorně ukazovalo perspektivy socialistické zemědělské velkovýroby i v živočišné výrobě a významně napomohlo zásobování spotřebitelského trhu vepřovým masem. To byla konkrétní podoba realizace zemědělské politiky IX. sjezdu strany v hodonínském okrese.

Jako i v jiných obcích, tak i na Hodonínsku museli komunisté překonávat živelný, ale mnohde i reakcí organizovaný odpor proti zakládání družstev. Působila zde hluboká tradice, soukromovlastnický vztah k půdě, ale i nejistota a obavy, působila zde i reakcí organizovaná šeptaná propaganda, vliv církve a řada dalších faktorů. A tak se nelze divit, že zejména zakládání JZD zde nejednou proběhlo za velmi pohnutých událostí ve vsi, jak tomu bylo např. v bohaté vesnici Hovorany, kde přímý účastník — tehdejší tajemník KV KSČ v Gottwaldově František Mráz — popisuje situaci ve vzpomínce takto:

„... Bylo usneseno, že do Hovoran pojede celé předsednictvo OV KSČ Hodonín, členové rady ONV a někteří další straničtí agitátoři. Pro Hovorany jsme si vybrali jednu neděli, bylo nás asi 30. Sešli jsme se na MNV a čekalo se, až skončí pobožnosti jak církve československé, která byla v Hovoranech poměrně silná, tak i katolické. Obě pobožnosti normálně končily asi s půlhodinovým intervalem. Ten den však bylo zajímavé, že obě pobožnosti skončily zároveň. Všichni věřící z obou kostelů šli svorně k MNV, kde jsme my čekali. Chtěli jsme si posupně zvat jednotlivé rolníky a přesvědčovat je o výhodách hospodaření v JZD. Lidé však přišli z kostela naráz a bez zvaní na MNV, začali na nás hulákat, začali na nás řvát, a to i lidé, o kterých jsme si mysleli, že jsou s námi, jako např.

¹³ Svědčí o tom tyto údaje:

Rok	Počet středisek	Počet zaměst.	Počet traktorů	Výkony v Ø ha celkem
1949	1	15	23	
1950	3	74	36	11 502
1951	4	105	31	19 542
1952	5	111	49	21 627
1953	6	146	55	10 604

(Výkaz o činnosti STS v kraji Gottwaldov v letech 1949—1953. Zemědělská správa rady KNV Gottwaldov, ZEM-V-10, Archív Jihomoravského KNV v Brně, nezařazeno).

někteří horníci a jejich ženy. Členové vesnické organizace strany v Hovoranech byli většinou schováni, zalezlí, jenom málo nám jich přišlo na pomoc. Skutečnost byla taková, že jsme po řečech jako co tam chceme, abychom táhli domů, dostali, jak se říká namazáno. Pamatuji se, jak soudruh Josef Ručka, člen rady ONV, utíkal přes humna, jak byla Inka Chytilová hrozně domlácená, že Pavel Pergr, předseda OV KSC, tam dostal také pár facek. A dostali bití i jiní, hlavně soudružka Nedůchalová z Hovorán . . . Prostě — byl to skutečně mazec, který jsme tam dostali . . .“¹⁴

Avšak započatý historický přechod vesnice k socialismu nebylo již možno zastavit. Vesnické organizace strany, iniciovány okresním výborem KSC, pomáhaly upevňovat první JZD, usilovaly, aby družstva dosahovala lepších hospodářských výsledků a byla vzorem soukromě hospodařícím rolníkům. Když se ukazovalo, že brzdou další družstevní práce je ohromná roztrůstěnost půdy, vedl OV KSC družstva k provedení hospodářsko-technické úpravy půdy. V Lužicích, Mikulčicích, Rohatci a v Dubňanech byly v r. 1951 rozorány meze a provedeno scelení půdy. Některá družstva již také začala přecházet na hospodaření podle provozních řádů vyšších typů JZD. Družstevní základna se rozšiřovala. Již v r. 1951 přešlo JZD Hodonín na IV. typ, dalších 6 JZD hospodařilo podle III. typu a 8 JZD bylo II. typu.¹⁵

Na počátku r. 1952 obhospodařovala JZD v okrese něco přes 15 % celkové výměry půdy a sdružovala 1232 členů. V druhém pololetí r. 1951 vzrostl počet společně ustájených krav a skotu o víc než 100 %, zástav prasat se zvýšil o 15 %. Bylo dosaženo prvních dobrých výsledků: tak např. JZD Prušánky plánovalo výnos pšenice 25 q/ha, dosáhlo však dokonce 31 q/ha, u ječmene bylo plánováno 24 q/ha, avšak docíleno bylo 27 q/ha, u ovsa plánováno 18 q a sklizeno bylo 29 q/ha atd. JZD Mikulčice mělo průměrnou denní dojivost 8 l mléka na 1 krávu, Prušánky 7,5 l atd.

Byly však i vážné nedostatky, které způsobovaly, že nedůvěra rolníků vůči JZD přetrvávala. Mnohé vesnické organizace strany se zabývaly problematikou rozvoje a práce JZD jen nárazovitě, mnozí členové družstva-komunisté nevynakládali dosti energie a úsilí k upevňování družstev. Značné nedostatky byly zejména v odměňování družstevníků za práci — zdaleka ne všude bylo zajištěno spravedlivé odměňování za práci na základě pracovních jednotek. To ovšem odrazovalo řadu poctivých zemědělců od vstupu do družstva. Značné nedostatky zůstávaly v organizaci práce v JZD, jen v málo případech již byly organizovány stálé pracovní skupiny. To vše se odráželo v špatné pracovní morálce a následně v nedobrych hospodářských výsledcích družstev. Náležitá pozornost nebyla také ještě věnována zpracování celoročních výrobně finančních plánů.

¹⁴ Vzpomínku zaznamenala v červnu 1982 posluchačka pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně Jindra Faiglová, která ji uvedla ve své diplomové práci Založení a vývoj JZD v Hovoranech, zpracované v r. 1984 na pedagogické fakultě UJEP pod vedením prof. Sylvestra Nováčka.

¹⁵ Protokol VII. okresní konference KSC v Hodoníně, 22.—23. 3. 1952. Archiv Ústavu marxismu-leninismu Praha, fond 19/1-sign. 1852.

Zůstávaly však i nejasné politické problémy. Mezi nimi na prvním místě přetrvávaly nejasnosti ve vedení třídního boje na vesnici v důsledku neujasněnosti otázky vesnického boháče, kdo je a kdo není kulakem. A tak se stávalo, že za kulaka byl označen rolník, jenž ve skutečnosti kulakem nebyl a naopak řada kulaků pronikala do JZD a rozvracela je zevnitř.

Dík péči organizací strany se dařilo rozvíjet patronátní činnost závodů nad JZD, jejíž prostřednictvím byl budován dělnickoroľnický svazek. V patronátní činnosti si poměrně dobře vedli dělníci Jihomoravských čokoládoven MARYŠA v Rohatci, závodů HAK, TATRA, LIGNUM, VDP Hodonín a Slovácká svépomoc. V patronátní činnosti se však začala projevovat slabina v tom, že většina patronátních závodů svoji pomoc JZD chápala pouze jako pomoc materiální a brigádnickou, zatímco podceňovala politickou pomoc v rozšiřování členské základny JZD, podporu HTÚP, získávání roľníků pro přechod na vyšší typy JZD atd.

Iniciujícím momentem dalšího rozvoje JZD v okrese bylo usnesení strany a vlády z června 1952 o upevnění a dalším rozvoji JZD. Okresní výbor KSC v Hodoníně toto usnesení rozpracoval na okresní podmínky a přijal závazek, že získá do konce roku 500 nových družstevníků a 1000 ha půdy do družstev v okrese. Do konce r. 1952 však bylo na základě široké kampaně získáno 1894 nových družstevníků (tzn. 378,8 ‰) a 5945 ha nové půdy (tzn. 504,5 ‰ závazku). Na základě toho se 12 vesnic v okrese stalo obcemi s většinovým JZD. Byly to obce Čejč, Hodonín, Hovorany, Josef, Karlín, Lužice, Mikulčice, Nový Poddvorov, Prušánky, Rohatec, Starý Poddvorov a Terezín.¹⁶ V 16 JZD byly do počátku ledna 1953 projednány vzorové stanovy, přijaté 1. sjezdem JZD. Do srpna 1953 mělo 11 obcí okresu provedenu HTÚP, v dalších 6 obcích byly připraveny generely pro HTÚP.

Během r. 1952 vzrostla členská základna JZD v okrese z 2149 členů v r. 1951 na 7272 členů v r. 1952 a půdní základna družstev z 1713 ha v r. 1951 na 3654 ha v r. 1952.¹⁷

26. ledna 1953 se v Hodoníně konala I. okresní konference zemědělců a ta mohla konstatovat, že v okrese Hodonín je 1 JZD IV. typu (Hodonín), 13 JZD III. typu (Čejč, Dubňany, Hovorany, Josef, Karlín, Lužice, Mikulčice, Mutěnice, Nový Poddvorov, Prušánky, Rohatec, Starý Poddvorov a Terezín), dále 4 JZD II. typu (Čejkovic, Dolní Bojanovice, Petrov a Ratíškovice) a 1 PV JZD (Sudoměřice).¹⁸

Avšak v řadě družstev nebyla situace příliš příznivá, naopak se projevovavala řada nedostatků a problémů, jež značně kalily radost z dosaženého stavu rozvoje družstevní základny v okrese. Skutečnou situaci v řadě družstev hodonínského okresu v létě 1953 ilustrují tyto skutečnosti: např. v JZD Nový Poddvorov se sice zdařilo v říjnu 1952 získat do družstva 76 nových členů, do léta 1953 však nebylo ustaveno představenstvo JZD a nebyly přijaty vzorové stanovy. A tak JZD jako by neexistovalo. V obci neexistovala vesnická organizace strany a ani MNV rozvoj JZD příliš ne-

¹⁶ Rezoluce I. okresní konference JZD v Hodoníně dne 26. 1. 1953. Okresní archív Hodonín, fond ONV-H-inv. č. 461.

¹⁷ Okresní archív Hodonín, fond ONV-H-inv. č. 443.

¹⁸ Okresní archív Hodonín, fond ONV-H, Socializace vesnice 1948—1959, inv. č. 359.

podporoval, spíše naopak. A tak mnozí soukromě hospodařící rolníci ve snaze dokázat přednost soukromého hospodaření před družstevním, se předstihovali v plnění dodávek zemědělských produktů.

JZD Nový Poddvorov, JZD III. typu přijalo nové stanovy a na podzim 1952 získalo v kampani 227 nových členů. JZD obhospodařovalo společně 33 ha obecní půdy, avšak na ostatní půdě hospodařili jednotliví členové družstva nadále individuálně. Předseda JZD i představenstvo se po usku-tečnění HTÚP snažili, aby družstvo nebylo schopno na zcelené půdě společně hospodařit. Ve výboru JZD nebyli žádní členové strany a MNV se o rozvoj JZD ani nezajímal, ani jej nijak nepodporoval. Výsledkem byly neutěšené poměry, na což reagovalo 158 členů družstva tím, že v době od října 1952 do srpna 1953 podalo písemnou odhlášku z družstva.

Ani v Hovoranech nebyla situace příznivá. Získávací kampaní na podzim 1952 sice bylo získáno tolik přihlášek, že do JZD byli přijati všichni výkonní zemědělci z této velké zemědělské obce, ale od jara 1953 do srpna podalo 330 členů zase odhlášku z JZD. Na rozvoj družstva působila rušivě činnost některých kulaků. A tak přes podporu JZD ze strany MNV byla situace tohoto JZD III. typu značně problematická.

V Karlíně byli v získávací kampani na podzim 1952 do JZD přihlášení všichni zemědělci a vzniklo tak většinové družstvo. To ovšem existovalo jen papírově, neexistovalo ani předsednictvo PZD, MNV družstvu neposkytoval žádnou pomoc a výsledek na sebe nenechal dlouho čekat: po provedení HTÚP podali všichni noví členové — zemědělci odhlášku z JZD.

Za podpory MNV a aktivní práce představenstva JZD pracovalo v Čejkovicích JZD III. typu. V družstvu však trvale pracovalo pouze 5 žen a 10 mužů. Družstvo pracovalo podle stanov na ploše 75 ha, avšak na členské půdě 60 ha hospodařili členové nadále samostatně, což velmi ohrožovalo práci na společné půdě.

Poměrně dobrá byla situace JZD v Dolních Bojanovicích, kde JZD s 16 členy hospodařilo dle vzorových stanov na půdě o rozloze 55 ha. Většina členů družstva byli členové strany, avšak nebyli vesměs výkonnými zemědělci. Družstvo hospodařilo na půdě obecní a dispoziční a nevyskytovaly se v něm vážnější závady — až na to, že zemědělci stáli mimo JZD.

JZD Petrov mělo v létě 1953 75 členů, hospodařilo na výměře 59,30 ha. Družstvo sice projednalo a přijalo vzorové stanovy, na půdě však pracovalo pouze 10 členů. Zemědělci — členové družstva — hospodařili nadále individuálně na vlastní půdě a společné práce se vůbec nezúčastňovali. Veškeré zemědělské práce na družstevní půdě prováděli pouze družstevníci, členové strany, kteří však nebyli sami výkonnými zemědělci. Zemědělci v obci sice projevovali souhlas s provedením HTÚP, avšak vstup do družstva brskně odmítali.

Neradostný byl také obraz situace v JZD Sodoměřice. Zde mělo JZD 52 členů, kteří hospodařili na 52,40 ha. Družstvo bylo až do léta 1953 ve stadiu PV JZD. V náboru do JZD na podzim 1952 sice do družstva přistoupilo dalších 17 členů, ti však brzy zase své přihlášky písemně odvolali.¹⁹

¹⁹ Rezoluce I. okresní konference JZD v Hodoníně dne 26. 1. 1953, citovaný pramen.

Podobně by bylo možno pokračovat v líčení neradostné situace JZD v okrese, která nastala po masovém náboru na podzim 1952. A tak původní radost stranické organizace z úspěšného masového náboru se změnila ve starost s novým problémem — masovým vystupováním sotva vstoupivších členů v JZD. Nastal tak v průběhu roku 1953 značný pohyb v členské základně družstev, jak o tom svědčí tyto údaje:

Do JZD v r. 1953 v okrese přistoupilo zemědělských závodů během				
	I. čtvrtletí	II. čtvrtletí	III. čtvrtletí	IV. čtvrtletí
do 0,5 ha	—	—	92	92
0,51—2 ha	1	1	1	207
2,01—5 ha	—	—	32	249
5,01—10 ha	—	—	—	85
10,01—15 ha	—	—	—	8
15,01—20 ha	—	—	—	3
Celkem	1	1	125	644
V téže době vystoupilo nebo bylo vyloučeno z JZD zemědělských závodů				
	1. čtvrtletí	II. čtvrtletí	III. čtvrtletí	IV. čtvrtletí
do 0,5 ha	2	—	—	58
0,51—2 ha	5	—	—	207
2,01—5 ha	4	—	—	249
5,01—10 ha	—	—	11	85
10,01—15 ha	—	—	2	8
15,0—20 ha	—	—	3	3
Celkem	11	—	16	610 (z nich 134 stavo- a kovo- rolníků) ²⁰

Celkem vystoupilo v okrese Hodonín v r. 1953 2488 členů JZD z družstev, tj. 68 0/0 všeho členstva a úbytek půdního fondu družstev s tím spojený představoval 1978 ha, tj. 27 0/0.²⁰

²⁰ Okresní archiv Hodonín, fond ONV-H, inv. č. 443.

²¹ Okresní archiv Hodonín, fond ONV-H, inv. č. 388.

Tázeme-li se po příčinách takového velkého pohybu na vesnici okresu Hodonín v závěru první pětiletky, pak jsou obdobné, jako tomu bylo i jinde v Československu v té době: na prvním místě to byly chyby při získávání rolníků do JZD, pramenící z netrpělivosti a neznalosti možných důsledků. I když okresní výbor v souladu se směrnicemi KV KSČ v Gottwaldově mnohokrát zdůrazňoval nutnost trpělivého přesvědčování zemědělců pro vstup do družstva, došlo v řadě míst okresu k porušení tohoto principu a rolníci byli do JZD nuceni vstupovat, resp. jim byly slibovány nereálné výhody, např. to, že budou moci dále samostatně hospodařit apod. Na dalším místě nutno uvést malou pozornost lidové správy upevnování a rozvoji stávajících družstev. Při zakládání JZD se sice mnohde skutečně podařilo zmobilizovat národní výbory, komunisty a masové organizace pro získávání rolníků do družstev, nezdařilo se však prosadit, že podáním přihlášek do JZD se z rolníků ještě zdaleka nestali družstevníci. Zanedbána a podceněna byla výchova nových družstevníků k dobrému a poctivému hospodaření. Špatné hospodaření družstev se nutně projevilo v nízkých odměnách. Družstevníci, kteří do družstev vstupovali na podzim 1952 nepřinesli s sebou příslušné množství osiv a krmiv, která pak začínající družstva musela draze kupovat. V řadě družstev nebyl proveden svod dobytka. V 1. polovině roku 1953 zůstala družstva celkem bez finančních prostředků a mnohde byly vypláceny jen velmi nízké zálohy na pracovní jednotky, pokud ovšem vůbec existovaly, v některých družstvech nebyly pak vypláceny vůbec.

Nedostatečné znalosti a zkušenosti z družstevního hospodaření vedly k mnoha chybám, snižujícím výsledky hospodaření, což zase vedlo ke zklamání a ztráty víry v životnost družstva. Řada družstev sice přijala vzorové stanovy, avšak v praxi se jimi vůbec neřídila. Pokud vůbec družstevníci někde společně pracovali, byli v důsledku porušování stanov nesprávně odměňováni, byly porušovány výměry záhumenků atd. To vše mělo za následek velké hospodářské ztráty, rozkrádání družstevního majetku, jak tomu bylo např. v Rohatci nebo Mutěnicích. V takových „družstvech“ pak přirozeně vznikala nespokojenost, která ve svých důsledcích vedla rolníky k podávání odhlášek z družstva.

Svoji roli, i když zdaleka ne takovou, jak se někdy uvádí, sehrálo i vystoupení prezidenta Antonína Zápotockého na Klíčavě, kde se prezident republiky mj. zmínil i o tom, že nehodláme nikoho násilím držet v JZD. Tento výrok byl vytrháván z kontextu projevu, který mnozí rolníci vůbec neznali, stranické organizace ani MNV jim jej nevysvětlily. Pak se leckde družstevníci dovolávali tohoto projevu a říkali, že prezident dal přece souhlas k vystupování z družstev. Těmto nesprávným názorům ani OV KSČ, ani vesnické organizace strany, důsledně nečelily. Samy byly totiž rozkolísány a čekaly pasívně na další opatření.

Projevily se také negativní dopady měnové reformy z 1. června 1953, jakož i ohlas událostí na vesnici v sousedním Maďarsku a v NDR, kde družstevní hnutí rovněž procházelo krizí.

Celé této situace obratně využívala reakce, kulaci, faráři, kteří leckde organizovali vystupování z družstev. Orgány lidové správy mnohde vůbec vystupování z družstev nečelily, nebo pouze administrativně.

Neopominutelnou příčinou situace na vesnici byl jistě také nedostateč-

ný vliv strany na vesnici, kde mnohde stranické organizace ani neznaly problematiku družstva, nepomáhaly mu v rozvíjení činnosti a vězely i v sektářské izolovanosti od bezpartijních rolníků. To jim ovšem znemožňovalo rozvíjet politickou práci mezi rolníky. Počet rolníků-komunistů byl v okrese nízký a v průběhu pětiletky se ještě snižoval. V některých obcích vůbec stranická organizace neexistovala a to práci strany přirozeně neobyčejně ztěžovalo.

Tak lze alespoň stručně vyjmenovat příčiny nedobrého vývoje združstevňovacího procesu v okrese Hodonín v závěru první pětiletky. Nebyl ojedinělý, obdobným procesem procházelo združstevňování vesnice i jinde, měl zde však svá specifika.

Východisko z nastalé situace naznačilo zářijové zasedání ÚV KSČ v roce 1953 a na něj navazující vládní usnesení z 15. září 1953. V jejich dokumentech byla obsažena řada usnesení, jež — pokud šlo o další rozvoj JZD — sledovala zvýraznění pomoci JZD, jejich finančnímu a hospodářskému upevnění, jež by jim napomohlo vybědnout z řady obtíží, do nichž se dostaly. Na základě opatření, uskutečněných při realizaci vládního prohlášení ze září 1953 a usnesení prosincového zasedání ÚV KSČ v r. 1953, se dostalo družstvům v okrese Hodonín výrazné pomoci, zejména zvýšením výkupních cen základních zemědělských produktů. Na základě rozpracování dokumentů strany a vlády Krajským výborem KSČ v Gottwaldově bylo rozhodnuto, aby byly na úseku zemědělství realizovány tyto úkoly:

— dokončit všechny stavby a hospodářská zařízení JZD, na něž jsou pro r. 1953 k dispozici investice;

— zajistit výstavbu obilních sil v okrese Hodonín;

— na úseku výstavby a upevnění JZD projednat ve všech vesnických organizacích strany politicko hospodářský stav JZD a práci vesnické stranické organizace;

— zvláštní pozornost věnovat stranickým organizacím tam, kde JZD špatně hospodaří;

— do špatně hospodařících JZD vyslat zvláštní skupiny odborníků — agronomů, zootechniků, odborných pracovníků z výzkumných ústavů, zemědělských škol, účetních, finančních pracovníků atd., které provedou analýzu JZD a navrhnou patřičná opatření ke zlepšení situace.²²

Tyto problémy však byly řešeny až v r. 1954 a v dalších letech.

Přes uvedené vážné problémy a nedostatky, jimiž byly provázeny záčátky socializačního procesu vesnice na hodonínsku nutno vidět, že byl učiněn první krok na obtížné, ale koneckonců úspěšné cestě socialistických přeměn vesnice.

Krajská a okresní organizace hodnotily na přelomu r. 1953/54 výsledky dosavadní práce strany na vesnici. Byla dána vcelku pozitivní odpověď na otázku, jakých výsledků bylo dosud dosaženo na úseku socialistické přestavby vesnice. Toto hodnocení vycházelo ze skutečnosti, že na stovkách hektarů půdy, před několika málo léty ještě zcela roztráštěné v ze-

²² Okresní archív Hodonín, fond ONV-H, Socializace vesnice 1948—1959, inv. č. 359.

mědělské malovýrobě, se od základu měnily výrobní podmínky a i společenské vztahy stovek drobných a středních rolníků. Svědčila o tom existence JZD ve všech obcích okresu, i když nebylo možno přehlížet složitost jejich problematiky. Masa rolníků však ještě stála mimo družstva. Stranický orgán v okrese se také obšírně zabýval rozbořem nedostatků a chyb v zemědělské politice okresní organizace strany s cílem vytvořit předpoklady k jejich překonání. Za hlavní chybu považoval orgán to, že ve stranické práci na vesnici strana nedokázala včas změnit směr nadšené aktivity stovek agitátorů od úsilí po získávání rolníků do družstev, k úsilí o upevňování založených družstev. Ukazovalo se také, že značný podíl na nedostatecích měly i slabé odborné znalosti složitých otázek zemědělské výroby. Straničtí funkcionáři často přistupovali ke svým úkolům s naivní představou, že jde jen o založení družstva a domnívali se, že ostatní se už vyřeší samo.

Zkušenosti z prvních kroků činnosti a existence družstev brzy ukázaly, že základem všech úspěchů je dobrá organizační práce, správný výběr a rozmístění lidí.

Okresní orgán strany v souladu se směrnicemi KV KSČ v Gottwaldově zaměřil v závěru r. 1953 pozornost strany na vesnici na tyto stěžejní otázky zemědělské politiky v okrese:

- vést družstevníky k osvojování a dodržování stanov;
- vést JZD k včasnému vypracování celoročních výrobních plánů;
- vést JZD k zavedení správné odměny za práci na základě pracovních jednotek;
- pomoci družstvům ve výběru a vyškolení účetních;
- zajistit urychlené dokončení adaptací společných zařízení v živočišné výrobě;
- oživit socialistické soutěžení jako systém.²³

Prostřednictvím uskutečňování závěrů vládního prohlášení ze září 1953 a usnesení prosincového zasedání ÚV KSČ a jejich rozpracování v Gottwaldovském kraji a v okrese Hodonín se v závěru první pětiletky postupně dařilo zlepšovat stav JZD v okrese. Družstvům se na základě těchto opatření dostalo výrazné pomoci, zejména zvýšením výkupních cen základních zemědělských produktů. Také finanční pomoc vlády přinesla další posílení hospodářské situace družstev. Vláda povolila odklad splátek úvěrů, poskytla družstvům přímou pomoc a trvalým 5% odpisem z dlouhodobých úvěrů odepsala družstvům značné částky. Usnesení prosincového zasedání ÚV KSČ v r. 1953 přineslo družstvům výhody také podstatným snížením dodávek, což s ohledem na nadsmluvní prodej za vyšší ceny značně zvýšilo příjmy družstev.

Všechna tato opatření potvrdila, že dělnická třída má velký zájem na tom, co se děje na naší vesnici a že proto stát poskytuje rolníkům stále větší pomoc a to jak stroji a náradím, tak i zvýšením investic do výstavby JZD apod. Zejména stanovení nových výkupních cen umožnilo všem rol-

²³ Zápis z plenární schůze Krajského výboru KSČ v Gottwaldově dne 17. října 1953. Archiv Jihomoravského KV KSČ Brno, nezařazeno.

Růst JZD a PV JZD v okrese Hodonín v průběhu r. 1950

76

Obec	Typ družstva			Stav členů k			Politické složení			Sociální složení						
	PV I.	II.	III.	1. 1.	1. 7.	1. 10.	1. 1.	KSČ	ostatní	bez půdy	do 2 ha	do 5 ha	do 8 ha	do 10 ha	nad 10 ha	z toho žen
Bojanovice	+			—			10	10	—	2	7	1	—	—	—	2
Čejč	+			—	8	18	26	22	4	18	6	2	—	—	—	5
Čejkovice	+	+		—	17	38	40	35	5	8	19	12	—	1	—	5
Dubňany		+		—	146	136	162	138	24	53	92	13	2	2	—	9
Hodonín			+	—	15	79	362	290	72	320	32	8	2	—	—	82
Hovorany	+			—	10	28	51	44	7	13	31	7	—	—	—	7
Josefov			+	—	11	20	29	20	9	17	3	5	4	—	—	11
Karlín	+			—	—	—	15	14	1	—	12	3	—	—	—	3
Lužice		+		—	—	18	130	112	18	49	80	1	—	—	—	48
Mikulčice		+		—	9	73	97	87	10	27	63	7	—	—	—	10
Mutěnice		+		—	14	46	60	40	20	10	50	—	—	—	—	6
Petrov	+			—	—	33	50	41	9	21	26	3	—	—	—	24
Poddvorov N.				—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Poddvorov St.	+			—	—	29	39	28	11	20	19	—	—	—	—	12
Prušánky			+	—	146	145	200	134	66	75	98	26	1	—	—	77
Ratíškovice	+			—	—	30	39	39	—	10	29	—	—	—	—	13
Rohatec		+		—	9	50	75	75	—	12	58	3	—	2	—	16
Sudoměřice	+			—	údaje	chybí										
Terežín		+		—	—	—	16	chybí		5	10	1	—	—	—	—
Celkem	9	—7	3		385	752	1401	1145	256	660	635	92	9	5	—	330

(Zpráva VI. okresní konference KSČ v Hodoníně 7. a 8. 4. 1951 — Archív ÚML ÚV KSČ Praha, fond 19/1-sign. 1506)

níkům — družstevníkům i soukromě hospodařícím — dosáhnout vyšších příjmů; téměř 40 % produktů, vyrobených podle státních norem, mohli nyní zpeněžit jako dodávky nad státní plán výkupu a to za maximální ceny.

Uvedenými opatřeními, jež se plně týkaly i zemědělské politiky v hodonínském okrese, vláda řešila hlavní hospodářské problémy JZD, s nimiž se v závěru první pětiletky setkaly. Současně však vláda prohlásila, že osud každého JZD leží jen v rukou samotných družstevníků. Odstraněním řady problémů a zejména pak zlepšenou prací bylo třeba dát příklad mase soukromě hospodařících rolníků, kteří ještě vyčkávali a po svých zkušenostech z první etapy výstavby JZD se vstupem do JZD vyčkávali.

Na vesnici v okrese Hodonín tedy zůstávalo stále ještě dost problémů — politických i ekonomických. Okresní stranická organizace se poučila ze svých zkušeností z první etapy výstavby JZD a v následujícím období vytvářela postupně podmínky k úspěšnému završení socialistických přeměn vesnice v tomto produkčním zemědělském okrese. V r. 1955—1956 se postupně obnovila činnost těch družstev, jež se v r. 1953 rozešla,²⁴ v r. 1957 pak bylo založeno JZD v poslední obci okresu — v Novém Poddvorově. Od téhož roku již pracovala ve všech obcích okresu JZD III. nebo IV. typu.

Mimořádně dobrými výsledky se mohlo pochlubit družstvo v Prušánkách. Důsledné dodržování vzorových stanov spolu se soustavnou politickou prací mezi členy způsobily, že krizový vývoj v r. 1953 se družstva nedotkl. Za soustavné plnění a překračování výrobních plánů a za příkladné výsledky v socialistické přestavbě vesnice bylo JZD Prušánky již v r. 1953 vyhlášeno za nejlepší JZD v Gottwaldovském kraji a v r. 1957 mu byl udělen Řád práce.

Tato naše studie je věnována všem, kdo se v těžkých podmínkách prvních kroků socializace vesnice na Hodonínsku snažili neúnavně pokládat základy dnešní rozvinuté socialistické zemědělské velkovýroby. Jejich sen, který jim dával sílu vytrvat na obtížně započaté cestě, je dnes radostnou skutečností. Socialistická zemědělská velkovýroba, tak obtížně započínaná a budovaná, bude provždy patřit k největším úspěchům okresní organizace strany v Hodoníně.

²⁴ Zápis ze schůze pléna Krajského výboru KSČ v Gottwaldově dne 23. prosince 1953. Archív Jihomoravského KV KSČ Brno, nezařazeno.

²⁵ Byla to JZD ve Starém Poddvorově, JZD Petrov, JZD Terezín a JZD Karlín.

